

המכללה האקדמית בית ברל

תכנית הלימודים לתואר שני בהערכה ותכנון לימודים

תכנון לימודים לתלמידים בעלי צרכים מיוחדים

(דוגמה להתאמת חומר לימודי לתלמידים משולבים)

בהנחיית ד"ר אבישר גלעאדה

התאמות קוריקולריות

מגישה –

קעדאן סלמה

מרס 2009

הקדמה

מערכת החינוך מחפשת בהתמדה דרכים שונות לסייע לצוות החינוכי של בית הספר בחשיבה ובהבנת הצרכים הספציפיים של כל תלמיד. מטרת העבודה הינה לכוון את המחנכים והמורים המקצועיים בקדומו ושילובו של התלמיד המתקשה ולקוי הלמידה בכתה. העבודה כוללת אפשרויות רבות של התאמות, אביזרי עזר, צורות התייחסות מגוונות ודרכי הערכה ומשוב. כל תלמיד זכאי לשוויון הזדמנויות במיצוי הפוטנציאל הלימודי שלו. יש חשיבות לעשיית התאמות לדרכי למידה ולביצוע בחינות ההולמות את הצרכים הכרוכים בליקויי הלמידה. תלמידים לקויי למידה זכאים לקבל התאמות ההולמות את צרכיהם המיוחדים במסגרת בית הספר, לאורך כל תקופת לימודיהם. חשוב לבחון את ההתאמות בכל שלב ושלב בזיקה לדרישות הלימודיות המשתנות.

בעבודה זו יוצגו ההתאמות הרלוונטיות של תלמידים בעלי צרכים מיוחדים בכיתות רגילות, מדובר בשלושה תלמידים מהמגזר הערבי בכיתה ג' בבית ספר יסודי ממרכז הארץ. התלמידים נבחרו מתוך היכרות אישית עם בית הספר ולאחר הסכמת מנהל והורים. ההתמקדות בהתאמות היא בנושא מתחום הבנת הנקרא, **הבנת מסר גלוי ואיתור פריטים**. הנושא נבחר מתוכנית הלימודים החדשה של החינוך הלשוני של המגזר הערבי בישראל, עמוד 85 הגרסה הערבית 2008.

התאמות קוריקולריות

מונח התאמות מתייחס לשינויים בתוכנית הלימודים מבחינת תכנים, דרכי הוראה למידה ודרכי הערכה (אבשר, 2007). מטרת ההתאמות הקוריקולריות הוא לאפשר שילוב מקסימאלי של התלמידים בעלי הצרכים המיוחדים בכיתות הרגילות לצורך מימוש הפוטנציאל הטמון בהם, מאפשרת להם לעקוף את תחומי הקושי ולתת ביטוי הולם לידע שרכשו ללא המוגבלות הנובעות מהלקות (מרגלית ואפראתי, 2002).

על המורים לבצע התאמות בדרך הוראתם כדי למלא את הצרכים של התלמידים המשולבים. כמוכן עליהם לאפשר לתלמיד המשולב לקבל את ההתאמות שהוא זכאי להן, הן במבחנים והן בלימוד השוטף. ביצוע התאמות כאלה הם דרך לבדוק את יישום השילוב. מחקר אשר בדק את עמדות של מורים באשר להתאמות הניתנות לתלמידים בעלי ליקויי למידה הלומדים בכיתתם נמצא כי מורים העדיפו התאמות חודרניות פחות לתהליך ההוראה היום יומי שלהם, כאלה המצריכות זמן מועט להכנה וליישום, כאלה שהכינה להם מורת השילוב, וכאלה המפרידות פחות בין תלמידים בעלי לקות לבין תלמידים אחרים (טלמור, 2007).

אסטרטגיות של התאמות בתכנון לימודים.

תכנון לימודים במסגרות הכיתה לחינוך הרגיל בה משולבים תלמידים עם צרכים מיוחדים אשר נעשה ע"פ ההנחיות בחוזר מנכ"ל 3\10(א), כ"ט התשרי בתשס"ו, ובנובמבר 2005, סעיף 3.1 בנושא ארגון העבודה הפדגוגית.

תמיד יתבסס על תוכניות הלימודים של החינוך הרגיל, תוך הפעלת אסטרטגיות של התאמות, כדי לשמור על הרלבנטיות של התכנון לגיל ולתפקוד של התלמידים.

התאמה (accommodation) - שינויים בדרך בה מוצג חומר לתמיד. כמו למשל, הגדלה של חומר הוראה כתוב, הצגת חומר הוראה בתוספת כיתוב של סמלים מוסכמים, שילוב מערכות הגברה בכיתה.

שינוי (modification) - שינויים בתכנים של תכנית הלימודים. למשל, הפחתה (contraction) של חלק מהחומר הנלמד או הרחבה (expansion) של החומר, המתבטא בתוספת של נושאי משנה.

חלופה (alternative) - הוספה של מקצוע או נושא ייחודי שאינו מופיע בתוכנית הלימודים של החינוך הרגיל, אשר נדרש בשל מאפיינים ייחודיים של התלמידים. למשל, תכנית לימודים בתחום של עצמאות אישית.

אסטרטגיות אלו יילקחו בחשבון בהפעלת שיקולי דעת ברמת תכנון לימודים הן בכיתה וגם ברמת תכנון נושא או שיעור או פעילות חברתית מכל סוג שהוא.

תיעוד הצרכים האישיים בהתייחס לאסטרטגיות אלו יעשה בתוכנית החינוכית היחידנית (תח"י), לביצוע אסטרטגיות המפורטות לעיל מומלץ להיעזר בתכנית הלימודים הרגילה אשר פותחה באגף לתכנון לימודים.

תכנון הלימודים כולל גם תכנון השיטות ואמצעי ההערכה. הערכת התלמידים תעשה על פי דרכי הערכה הנהוגים לגבי הכיתה כולה תוך ביצוע ההתאמות הנדרשות בדרכי היבחנות לתלמידי ליקויי למידה (חוזר מנכ"ל ס"ד 4 ב'), (2003) וע"פ החלטת הצוות הבין מקצועי במסגרת החינוכית.

תכנון הלימודים בכיתה לחינוך רגיל בה משולבים תלמידים עם צרכים מיוחדים יכול את תוספת הטיפולים והשיעורים שמקבלים התלמידים הזכאים להיכלל בתוכנית השילוב והתאמות ושינויים בתוכנית הלימודים הרגילה כדי לאפשר את השתתפות התלמידים בה.

קווים מנחים לצורך התערבות דיזקטית לתלמידים משולבים:

א- גישה אינטגרטיבית לתכנון עבודת המורה בכיתה עם תלמידים בעלי צרכים מיוחדים שונים. בשלב תכנון של הוראה, אני כמורה צריכה להתחשב בשונות הקיימת בכיתה רצוי לנקוט בגישה המשלבת מספר גורמים בו זמנית בכל שיעור.

ב. התאמת דרכי ההוראה ותכני הלימוד לתלמידים מתקשים.

בכל כיתה ישנם תלמידים שאינם יכולים לקרוא כלל או שמתקשים בקריאה באופנים שונים. מצב זה מחייב את המורה לתכנן את הפעילויות בשיעור תוך התחשבות בקושי זה. למשל: עליו

להתאים את משימות הקריאה לתלמידים אלה גם מבחינת היקף התכנים שידרשו לקרוא בכוחות עצמם וגם מבחינת דרכי הלמידה האלטרנטיביות שתוצענה להם כדי שיוכלו לעקוף קושי זה. חשוב שהמורה יכיר את מידת ההבנה של תלמידיו בכלל ושל המתקשים בפרט באופן רציף במהלך השיעור בעזרת שאילת שאלות ועידודם להציג שאלות ובעזרת תצפית בהתנהגויות בלתי מילוליות שלהם (שפת גוף, הבעות פנים) ושיתוף פעיל שלהם בשיעור.

על המורה לבנות את השיעור כך שיספק את החסרים בדרישות ידע מקדימות לנושא הנלמד, יקשור את תכני ההוראה לידיע הקודם שלהם ולרקע שלהם, יתאים את רמת ההוראה ליכולת ולתחומי העניין שלהם, ויצג את תכני הלימוד כך שיפנו לערוצי קליטה חושיים שונים (חזותי-שמיעתי).

הוראת אסטרטגיות למידה כחלק מהוראת תכני הלמידה.

חשוב לעסוק באסטרטגיות בפני עצמן וגם במשולב בתכנים כדי להתנסות ולהתאמן ביכולת להשתמש בהן ככלי למידה שמקדם למידה עצמאית. את הוראת האסטרטגיות חשוב ביותר ללוות בפיתוח המודעות המטה-קוגניטיבית של התלמיד.

סוגי הפעילויות המתחלפות בשיעור

דרכי הוראה ולמידה שתתנה מענה לצרכיהם של לומדים רבים יותר ולומדים עם לקויי למידה במיוחד במסגרת הכיתה הרגילה, צריכות להיות מגוונות מתחלפות הכוללות פעילויות של: קריאה, כתיבה, האזנה, דיבור ולעיתים גם צפייה. כך בכל אחד מחלקי הפעילויות הללו ישתתפו ביתר אינטנסיביות תלמידים שיכולותיהם באות לידי ביטוי בדרכים אלה וכך במהלך שיעור אחד יהיו מרבית הלומדים מעורבים בתהליך הלמידה במסגרת שיעור אחד.

למידה שיתופית

תלמידים שיש להם קשיי קריאה לסוגיהם יכולים להיעזר רבות בחבריהם במשימות קריאה במהלך שיעור. לכן רצוי שהמורה יצור הזדמנויות ללמידה זוגית, קבוצתית או כיתתית כדי לאפשר אינטראקציות לימודיות אישיות וחברתיות שונות. למידה חברתית זו מאפשרת לעקוף קשיים רבים של לומדים בעלי קשיים.

סביבת למידה מגוונת

המורה יכול לתכנן מודלים שונים של פעילויות לימודיות בשיעור. לתלמידים עם קשיים בקריאה ובהבנת הנקרא, בזיכרון ויזואלי ובזיכרון עבודה, רצוי להכין קלטות ובהן הקראה של תכני הלימוד העיקריים, כך שתלמידים אלו יוכלו להיעזר בקלטות בזמן שכל תלמידי הכיתה קוראים בספר הלימוד. יש לציין שקלטות אלה יכולות לשמש גם עבור ילדים שערץ הקלט החושי הדומיננטי שלהם הוא שמיעתי, בלי שיש להם לקויות למידה כלשהן.

פרופיל התלמידים המשולבים בכיתה

כיתה ג', מספר תלמידים 38 תלמידים 20 בנות 181 בנים. מהם שלושה תלמידים משולבים

בתוכנית השילוב מזה שנתיים. אשר נתמכו בכיתה ב' והשנה הנוכחית.

ר' קורא קריאה איטית, אינו מצלח להבין הנקרא מקריאה ראשונית. הידע הסמנטי מצומצם באופן משמעותי לכן אינו מצלח להבין הנקרא בצואה נאותה, צריך הכוונה וחזרתיות על הטקסט כך שיוכל להבין את המסר הגלוי בטקסט.

ס' קורא קריאה שוטפת אך אינו מצלח להתמודד עם תהליך קריאה והבנה בו זמנית. הידע הלשוני דל.

ש' ילד עם בעיות קשב וריכוז, קורא קריאה איטית ומעט משובשת מתקשה בהבנת הנקרא. מאופיין בסגנון עבודה אימפולסיבי. שלושת הילדים מאובחנים כליקויי למידה אשר צרכים עזרה ותמיכה בכל תחומי הלמידה, איטיים מאוד בביצוע מטלות, בקריאה ובכתיבה.

המטרה הכללית מהנושא הנלמד:

המסר הגלוי הבנה מילולית של הטקסט:

למטרה המוגדרת לעיל משמשת תכנית מינימום לכל תלמיד ותלמיד, על המורה בהתחלה לבצע מיפוי כיתתי בנושא ובכך הוא יכול לעמוד על נקודות החוזק והקושי אצל כל תלמיד ותלמיד. הוא יכיר מקרוב את רמת היכולת לכל תלמיד ותלמיד בכיתה בכללה ותלמידי השילוב בפרט, ואז המיפוי מאפשר ניווט כיתה ברמות שונות ולכל תלמיד בוחרת לו המיומנות המתאימה שלו בקשר להבנת הנקרא בכלל.

פיתוח מיומנות הבנת המסר הגלוי מתאימה לכל אוכלוסיית התלמידים בהתאם לרמת הקריאות של הטקסט:

מיומנויות נדרשות להבנת מסר גלוי :

- 1- הבנת פירוש מילים.
- 2- הכרת המבנה התחבירי של הטקסט.
- 3- הבנת מילה בהקשר.
- 4- הכרת דמויות.
- 5- הכרת המעשים של הדמויות.
- 6- הכרת המקומות של הפעולות.
- 7- הבנת רצף העלילה בטקסט הנתון.
- 8- איתור רעיון מרכזי מוצהר.

1- התאמות רלוונטיות מיומנות ראשונה- הבנת פירוש מילים:

שכתוב הטקסט:

הנמקה: לפי המחקר שערך פרופ' הרמתי מצא כי במקראות בהן משתמשים התלמידים מצויים טקסטים רבים שרמת הקריאות שלהם גבוהה מהמצופה על פי נורמות הגיל, בעיקר בהיבט ומורפו- תחביר, לכן לעתים תלמיד בכיתה ג' נדרש להתמודד עם טקסטים שהמסלב הלשוני שלו מתאים לכיתה ה'.... התמודדות זו עלולה לפתח אצלו תחושת תסכול על כל המשתמע מכך. (הרמתי, 2000). לכן מקרים אלו בעיקר שמדובר בקורא מתקשה, מומלץ לשכתב את הטקסט. המטרה לשכתוב היא להתאים את הטקסט לרמת התלמיד המתקשה בקריאה אשר הידע הלשוני (אוצר המילים שלו דל ביותר. בטקסטים המקוריים נמצאים מילים שהן קשות וחדשות לתלמיד המתקשה וזאת אומרת שנמצא להן חסכים בידע הנדרש להבנת תוכן הטקסט. קשיים בבניית סכימה חדשה ולקשר אותה לידע קודם, קשיים בארגון, הכללה, הנגדה, וקשרי סיבה ותוצאה ובירור עיקר ותפל.

עקרונות השכתוב של הטקסט:

- א. **אוצר מילים:** על הטקסט להיות מוכתב ברובו ממילים שכיתות החוזרות על עצמן פעמים רבות בטקסט יש לשלב מילים קדשות או קשות בטקסט אך לא יותר מ 2-3 מילים בכל עמוד.
- ב. **מבנה המשפטים:** יש להקפיד על ניסוח ברור, שימוש מושכל בסימני הפיסוק ושימוש בדיבור ישיר. חלקי המשפט יוצגו בסדר של נושא – נושא- מושא.
- ג. **הימנעות מעומס רעיוני:** יש להימנע מריכוז רעיונות ולחזור על הרעיון המרכזי בניסוחים אחדים בתוספת הסברים ודוגמאות
- ד. **גוון אישי:** רצוי להרבות בגוון אישי, כלומר, לכלול דיבור ישיר בטקסט.

ה. עריכה גראפית של הטקסט

1. גודל האותיות

גודל האותיות צריך להיות נוח לקריאה.

2. אורך השורות

משפטים קצרים. אורך השורה הרצויה הוא 7-8 ס"מ (תואם את הנאמר בגמרא על כך שאורך שורה רצוי הוא פעמים המילה " למשפחותיכם).

ו. שוליים

עליהם להיות רחבים משני צדי הטקסט, בראש העמוד ובתחתיתו. כ = 50% מהעמוד יישאר לבן.

ז. רווחים

יש לרווח את השורות ולרווח בין הבתים או הפסקאות. 4-6 שורות בכל " בית" המכיל רעיון מרכזי אחד.

ח. איורים

את שארית העמוד מומלץ למלא באיור מתאים שיסייע בהבנת המסר.

ט. ניקוד

בשלבם המוקדמים של הקריאה מומלץ להשתמש בניקוד. בשלבים שאחר כך יש להסתפק בניקוד מסייע.

שאלות לדוגמא: הניתנות בעקבות קריאת הטקסט

1- מה פירוש המילה?

2- מצא פירוש המילה במילון?

3- מהי המילה הנרדפת?

4- הסבר במילים אחרות את ?

5- מה כתוב מהמקום?

6- מהי המילה ההפוכה?

דוגמה לטקסט משוכתב ראה נסח 1

2- התאמות רלוונטיות מיומנות שנייה- הכרת המבנה התחבירי של הטקסט:

דירוג הטקסט

בהתחלה הטקסט מורכב ממשפטים פשוטים בלבד. ובהמשך הוספת משפטים מחוברים ובסוף משפטים מורכבים.

3- התאמות מיומנות שלישית: הבנת מילה בהקשר

אסטרטגיות להקניית מילים חדשות

הנמקה: בין אם נעשית הקניה מכוונת של אוצר מילים ובין אם מדובר בלמידה אקראית, על מנת שהתלמיד יפנים ביעילות את המילים הנלמדות, על תהליך הלמידה להיעשות בצורה מושכלת ולכלול חשיפה מרובה למילה.

שלב בלימוד מילה חדשה:

שלב א'- מתן הידע הגדרתי של המילה (באופן ישיר, בדרך של חיפוש עצמי או בעבודה משותפת תוך חשיפה הדרגתית של רמזים).

שלב ב'- חשיפת התלמיד לכל ההיבטים השפתיים של המילה (בעיקר במילים בעלות משמעויות אחדות).

שלב ג'- קישור בין המילה לקטגוריה מתאימה או לאסוציאציות מתאימות (של התלמיד).

שלב ד'- שילוב המילה מספר פעמים רב ככל האפשר במהלך השיעור ובשיעורים הבאים בהקשרים שונים.

שלב ה'- בקרה חוזרת על מידת ההפנמה של המילה על ידי התלמיד. לאחר כמה שבועות או לאחר הקניית מספר מסוים של מילים, רצוי להעריך את כמות המילים שהופנמו.

המלצות: מומלץ לכתוב את המילה על גבי הלוח או לציינה במקום מוגדר בכיתה על מנת להפנות את תשומת לבם של המורים האחרים העובדים בכיתה לחשיבות השימוש במילים אלו גם בשיעוריהם.

מומלץ לציין את המילה במחברת מיוחדת, שבה מרוכזות כל המילים החדשות שנלמדו מידי פעם לבדוק את מידת הפנמת המילים (שיבוץ המילים בתשבץ מיוחד, חידות סביב מילים ועוד).

אסטרטגיות להתמודדות עם מילה לא מוכרת

הנמקה: מכיוון שלא ניתן ללמד את התלמיד את כל המילים הקיימות, עלינו להנחות אותם לגילוי עצמאי של משמעות מילה חדשה.

הכוונה להתמודד עם מילה לא מוכרת, בשלב מקדים, יש לכוון את התלמיד לקריאה מדויקת בהמשך עומדות לפניו מגוון אפשרויות להתמודד עם המילה. עליו להכיר את כל האסטרטגיות הקיימות ולדעת לבחור את המתאימה על פי הצורך.

את כל האסטרטגיות שיוצגו להלן יש להדגים בפני התלמיד, ולאחר מכן לבצע במשותף בליווי המללה. בשלב הבא, יש להעביר את התלמיד ללמידה עצמאית בעזרת כרטיסי ניווט נגישים לו. על המורה לוודא שהתלמיד מכיר מגוון אסטרטגיות ויודע לבחור את כרטיס הנווט המתאים.

אסטרטגיות אפשריות להתמודדות עם מילה לא מוכרת

ניתוח המילה לחלקיה בניתוח מורפולוגי:

1- סימון שורש המילה.

2- סימון אותיות השימוש (איתן, משי"ה וכל"ב).

3- ניתוח הצורנים והבנת מטרתם, ציון זמן, מטרה, שאיה, חיבור ועוד.

הבנת המילה על סמך הקשר (קריאה קדימה ואחורה):

1- קריאת הטקסט קדימה ואחורה (התלמיד יחזור ויקרא את המשפט הקודם למילה הקשה, ובמידת הצורך גם כמה משפטים קודמים, ואז ימשיך ויקרא את המשפט הבא.

2- תרגום למילה הפשוטה על פי ההקשר.

3- בדיקה, האם המשפט מובן והאם המילה הגיונית בתוך המשפט.

חיפוש שורש המילה במילון:

1- חיפוש המילה במילון(יש לוודא כהתלמיד יודע כיצד מחפשים במילון).

2- שיבוץ המילה בתוך משפט.

3- בדיקה, האם המשפט מובן והאם המילה מתאימה למשפט.

פירוש המילה על סמך המבנה התחבירי:

1- בדיקת מקומה של המילה במשפט.

2- השערה בעניין משמעות המילה על סמך מיקומה במשפט.

3- בדיקה, האם מילה זו מובנת בתוך המשפט.

חיפוש שורש המילה:

1- איתור שורש המילה (החלק היסודי במילה ללא אותיות השימוש).

2- תרגום השורש למילה פשוטה.

3- בדיקה, האם המילה מובנת בתוך המשפט.

התאמות מיומנות רביעית: הכרת דמויות בטקסט

התאמה מס' 1: לתלמידים משולבים רצוי להתחיל בדמויות עיקריות שהם דומננטים בטקסט ולעבוד בהדרגה לדמויות משנה.

התאמה מס' 2: בחירת טקסט שמכיל מספר מוגבל של דמויות כך שלא לבלבל את התלמיד המשולב. וכך אנו יכולים להשיג את המטרה שלנו- זיהוי הדמות העיקרית בטקסט.

1- התאמות למיומנות חמישית: הכרת המעשים של הדמויות.

2- התאמות למיומנות שישית: הכרת המקומות של הפעולות.

ההתאמה שניתנת להשגת מטרות אילו היא, בהתחלה בעבודה בנושא הזה עם הכיתה, לתלמידים משולבים לבחור טקסטים שמדברים על המעשים שהתלמידים המשולבים עושים ועל המקומות שהם מכירים.

הנמקה: כדי שנוכל להעביר מסרים לתלמידים בעלי צרכים מיוחדים כדי לבחור בטקסטים שהם מעולמם של התלמידים ומדברים על החוויות שלהם ובזאת הם יכולים להבין אותם ולקשר אותם עם הידע הקודם שלהם ובזה אפשר להבין את הטקסט בצורה טובה יותר. אוצר המילים של הקורא כולל לא רק את הידיעה של פירוש המילה אלא גם את יחס המילה למילים ולמושגים אחרים הסובבים אותה, ובכך אוצר המילים של הקורא מסייעת לו לנצל את אוצר המילים הקיים במוחו כדי להבין את הטקסט (קיטה ואשל, 2000).

3- התאמות למיומנות שביעית: הבנת רצף העלילה בטקסט הנתון.

התאמה: לבחור טקסטים שסדר העלילה שלהם תואם לסדר הכתיבה.
הנמקה: טקסט שכתוב בצורה בזו עלול לסייע לתלמידים להבין את הנקרא, כי העלילה כתובה בסדר היררכי.

4- התאמות למיומנות שמינית: איתור רעיון מרכזי (מוצהר).

התאמה 1-: לבחור טקסטים שבהם הרעיון המרכזי מוצהר בתחילת הטקסט או בסופו או בכותרת של הטקסט.

התאמה 2- טקסטים מודגשים

להשתמש בלורד מדגיש בדפי עבודה, או טקסטים:

1. להדגיש מילות מפתח.
2. להדגיש רעיונות עיקריים.
3. להדגיש שמות חשובים, תאריכים, מקומות, אוצר מילים וכו'.
4. לסמן בכוכב את הדבר החשוב ביותר

הנמקה: תלמידים בעלי צרכים מיוחדים מתקשים בהבנה משתמעת ומפרשת (בין ומעבר לשורות), מתקשים להבין התפתחות העלילה ברצף הנכון והבנת הקשרי סיבה ותוצאה. לכן צריך לרדת לרמת התלמיד בזה שאנו, מתאימים את הטקסט לתלמיד ואת הרעיון המרכזי כותבים באופן מוצהר או בהתחלה או בסוף ואו מופיע ככותרת.
כמו כן נתן לתלמידים טקסטים מודגשים אשר עיקרי הדברים מסומנים בכך אנו יכולים לעזור להם להתמודד עם הטקסט.

התאמות תהליכי הפקת משמעות מהטקסט

הנמקה

הבנת הנקרא כהליך הפקת משמעות הנו הממד השלישי בקריאה לאחר פענוח ויעילות הקריאה. הבנת הנקרא היא חלק אינטגרלי מהקריאה והיא משפיעה על הפענוח ועל יעילות הקריאה ומושפעת מהם. לכן ההפרדה בין תהליכי הקריאה לפענוח היא מלאכותית וזמנית ומיועדת לצורך איתור מוקדי הקושי בלבד. הטיפול ייעשה לרוב במשולב במכלול עיבוד הטקסט נתן, (2000). הגורמים המשפיעים על הבנת הנקרא ועל פענוח מדויק ומודעות הפונולוגית:

1- ידע עולם

2- ידע שפתי – אוצר מילים

3- שימוש יעיל במגוון אסטרטגיות למידה.

1- שימוש כרטיס ניווט

”מפתיה” לביצוע נכון של תהליכי – למידה . כרטיסי הנווט מהווים שלב ביניים בין למידה מתווכת לבין למידה עצמאית.

תפקיד המורה הוא לחשוף את התלמיד למגוון של אסטרטגיות ולכוון אותו לזהות את האסטרטגייה המתאימה בעיתוי המתאים. בשלבים הראשונים תהליך הלמידה ייעשה בעזרת הדגמה אישית של המורה תוך המללה נלוות. ובהמשך נצפה מהתלמיד לזהות באופן

עצמאי את המטרה ולבחור את האסטרטגיה המתאימה. בשלב ביניים ניתצן להיעזר בכרטיסיות ניווט הידועות גם בשם " הוראות לניהול עצמי".

יתרונות כרטיס הניווט:

- 1- מתן כפיים נדרשים כתחליף למורה עד למעבר הדרגתי לעבודה עצמאית.
- 2- מעקב אחר התקדמות התלמיד, השימוש בכרטיסי הניווט נותן אימת מידה על מידת התקדמות התלמיד ומאפשר לתלמיד תחושה של עצמאות ושליטה.
- 3- ריסון אמבוליסיות .
- 4- רכישת שליטה ובקרה עצמית.
- 5- חשיפת התלמיד לחוויות הצלחה תורמת לדימויי העצמי והמוטיבציה בהמשך.

תהליך העבודה עם כרטיסי הניווט:

על גבי כרטיסיות הניווט מפורטים השלבים לביצוע אסטרטגיה רצויה. כרטיסי הניווט צריכים להיות נגישים, כך שהתלמיד יוכל לשלוף את הכרטיס המתאים ולהיעזר בו בעת ביצוע האסטרטגיה.

- 1- איתור (הגדרת הבעיה העומדת בפני התלמיד).
 - 2- ניסוח משותף של כרטיס הניווט (נתינתו לתלמיד בהתאם לרמת היכולת שלו).
 - 3- תרגול מתוך שלבי העבודה המוצגים בכרטיס.
 - 4- תרגול שלבי העבודה בטקסטים נוספים ובטקסטים מתחומי דעת אחרים (מגוונים).
 - 5- הכוונת התלמיד לעבודה עצמית, ללא השימוש בכרטיס הניווט.
- דוגמא לכרטיס ניווט- **ראה נספח 2**

2- אסטרטגיות להעלאת ידע קודם

כשלב ראשון יש להעלות למודעות את חשיבות הידע הקודם כבסיס להבנת הטקסט. ניתן לעשות זאת בעזרת שיחה מילולית או הדגמות מוחשיות. בהמשך יש להקנות אסטרטגיות להעלאת הידע הקודם.

העלאת הידע הקודם על סמך איור

א- התבונן בתמונה. עצור.   ב- חפש את הפרטים המרכזיים בתמונה.   ג- חשוב- מהו הנושא הכללי של התמונה?   ד- חשוב- מה ניתן ללמוד מתוך התמונה על המסופר בסיפור.   ה- קרא את הסיפור

העלאת הידע הקודם על סמך כותרת

תפקיד הכותרת הוא למסור את עיקר המידע שבטקסט או לרמז עליו, למשוך את תשומת לבו של הקורא, לעורר בו סקרנות, לפתח ציפיות ולסייע בבניית השערות.

- א- קרא את הכותרת. עצור.
- ב- שאל את עצמך: מה אני יודע מהכותרת?
- ג- שאל את עצמך: מה אני רוצה לדעת על הנושא?
- ד- שער- מה כתוב בטקסט.
- ה- קרא את הטקסט ובדוק את השערותיך.

התאמת דרכי העבודה של התלמידים.

תהליך הפקת המשמעות, כפי שכבר הוזכר לעיל, דורש שילוב של מיומנות שונות. תלמידים בעלי קשיים בתחום ארגון מידע, זיכרון, הבנת רצף, קשב נמוך ועוד מתקשים לפעול באופן יעיל וזקוקים לדרכי עבודה המותאמות להם. להלן כמה דוגמאות:

א. שימוש בגירויים ממקדים

הנמקה: כשיש לתלמיד קושי בהקצאת קשב לאורך זמן מומלץ לכלול גירויים ממקדים. גירויים אלו יכולים לכלול: שימוש בצבעים, תמונות, איורים, מיפויים, עימוד הטקסט באופן שונה ועוד. הכול בהתאם לטקסט נתון.

1- שימוש בצבעים:

השימוש בצבעים אפשרי בתצוגה ראשונית של הטקסט שבו מודגשים דמויות ו/או אירועי מפתיה ו/או נקודות מפנה בטקסט. אפשר גם לתת לתלמיד עט מדגיש ולבקש ממנו לסמן דברים רלוונטיים בטקסט בהתאם לקריטריונים שנקבעו.

2- שימוש בתמונות:

3- השימוש בתמונות הרלוונטיות לטקסט מסייע לתלמיד בתוכן ולהבינו ביתר יעילות. אמצעי זה חיוני במיוחד בטקסטים שבהם עולם התוכן אינו מוכר לתלמיד. שימוש בתמונה יסייע בבניית ידע העולם הנדרש (תמונת בעל חיים, תמונת אתר ידוע וכו').

4- מיפוי:

הצגת הטקסט כמיפוי יש גם טקסטים שניתן לעמוד מחדש (על ידי גזירה והדבקה) כך שייראו כמיפוי. עימוד שכזה כולל בתוכו את יתרונות המיפוי (הבנת קשרי סיבה ותוצאה, הבנת המבנה ההיררכי, ויכולת הכללה).

ב. חלוקת הטקסט לפסקאות

הנמקה: במקרים שהתלמיד סובל מקשיים בהקצאת קשב לאורך זמן בעיבוד מידע מורכב, מומלץ לחלק את הטקסט לפסקאות ולרשום ליד כל פסקה משימות מוגדרות או שאילות מכוונות.

על השאלות יענה התלמיד מיד עם סיום קריאת הפסקה, או במהלך הקריאה השנייה. ביצוע הדרגתי זה נותן למורה אימת מידה לבחינת הקשיים של התלמיד, היכן התלמיד נתקל בקושי ומה הגורם לקושי ועוד.

ראה נספח 3

ג. שימוש בשאלות סגורות

הנמקה: לתלמידים הסובלים מקשיים בעיבוד מידע, כולל קצב עיבוד איטי ובעיקר בתלמידים בעלי קשיים בפלט (בעיות ארגון, בעיות שליפה וכו'), מומלץ לאפשר לענות על שאלות סגורות (רב ברירתי), תלמידים ליקויי למידה רבים מתלוננים שהם יודעים את התשובה, אך אינם מצליחים להוציא אותה מהפה בצורה מסודרת כאשר הם נדרשים לענות על שאלות פתוחות, התלמידים נותרים חסרי אונים מול הדף, הם זקוקים לזמן חשיבה ממושך, וכרוב תשובתם מסורבלת וחלקית. כתוצאה מכך הישגיהם נמוכים ואינם משקפים את רמת ידיעותיהם. דבר זה גורם תסכול רב וירידה בדימוי העצמי. לאותם תלמידים מומלץ להכין שאלות רב ברירתי (מבחן אמריקאי), טופס שבו התלמיד נדרש לזיהוי התשובה ולא לשליפתה. כאשר מאפשרים לתלמיד לבחור תשובה מתוך מאגר תשובות קיימות, יש להקנות לו הרגלי עבודה מתאימים: קריאת כל התשובות, מחיקת התשובות שאינן רלוונטיות, התלבטות בין התשובות הקרובות ביותר, עריכת בקרה מאוחרת ועוד.

ד. שחזור טקסט

הנמקה: מטלות מסוג זה נפוצות ביותר, ומטרתן לבדוק את מידת ההבנה של הרעיון המרכזי ואת הבנת התפתחות העלילה ברצף הנכון, הבנת הקשרי סיבה ותוצאה, יעילות הקריאה ועוד.

הטעויות בשחזור הטקסט והגורמים לקושי יכולים לבוא לידי ביטוי בכל אחד מן ההיבטים שהוזכרו לעיל.

הצעות לפעילויות בתחום שחזור רצף עלילתי:

1- הדגמה של תהליך יעיל של שיחזור, המורה קורא עם התלמיד את הטקסט ודן עימו תוך כדי קריאה בפרטים החשובים לזכור. לחילופין, המורה קורא עם התלמיד את הטקסט, ולאחר מכן חוזר לתחילת הטקסט וממליל את תהליכי השחזור שלו עצמו. תוך הדגשת הפריטים הנראים לו כחשובים לזכירה.

2- סידור משפטים ברצף, גזירה מוקדמת של הטקסט למשפטים לפסקאות. על התלמיד לסדר את הטקסט ברצף הנכון. ניתן להעלות את רמת מורכבות המטלה על ידי – ערבוב משפטים משני סיפורים (הפרדה וסידור מחדש). שרבו משפטים שאינם שייכים כאמצעי להפעלת תהליך בקרה.

3- מיפוי הטקסט בהתאם לסוגה ולתוכן. כפי שתואר לעיל, למיפוי יתרונות אחידים, שימוש מושכל במיפוי של הטקסט יסייע בשחזורו. קיימות כמה אפשרויות: מיפוי מוצג במלואו, מייד לאחר סיום הקריאה, לפני השחזור. המיפוי מוצג באופן חלקי, התלמיד ממלא ומשחזר. המיפוי כולל רק את הכללות העל, והתלמיד נעזר בהן כדי לשחזר. המיפוי מוצג בסכימה ריקה והתלמיד נדרש למלא ולשחזר.

4- זיהוי משפטי מפתח, התלמיד מסמן את משפטי המפתח בטקסט או את מילות המפתח ומסדרם על פי סדר הופעתן בטקסט. התלמיד נעזר במשפטים או במילים שסמן במהלך שחזור הטקסט.

הכרות עם מילים המציינות רצף וזמן. הכרות עם מילים המציינות זמן חיונית לצורך הבנת התפתחות עלילתית, ולעיתים על מנת להבין הקשרי סיבה ותוצאה. מילים אלו יכולות לשמש

נקודות עוגן בעת השחזור. לדוגמא **מילות זמן**, שלשום, אתמול, היום, מחר, מחרתיים, בוקר, צהריים, אחר צהריים, ערב, לילה וכו.... **מילות רצף**, לאחר מכן, בתחילה, לפני, אחרי, דבר ראשון
לבסוף. **מילים המציינות משך זמן**, התחיל בשעה, הסתיים בשעה, מ, ועוד.....

התאמות במטלות - במשימות כיתתיות בשיעור קריאה והפקת מידע

שינוי כמותי- הפחתה של כמות המשימות שהתלמידים מבצעים.

הנמקה- לתלמידים קצב עבודה איטי בקריאה ובכתיבה.

שינוי זמן- התאמת משך הפעילות. הפחתת זמן לתלמידים יעילה כי הם איטיים מאוד בביצוע.

מגברי תמיכה- ארגון הלמידה באופן המחזק את הלמידה: למידת עמיתים, הוראה אישית, למידת חונכים.

הנמקה- תלמידים שיש להם קשיי קריאה לסוגיהם יכולים להיעזר רבות בחבריהם במשימות קריאה במהלך שיעור. לכן רצוי שהמורה יצור הזדמנויות ללמידה זוגית, קבוצתית או כיתתית כדי לאפשר אינטראקציות לימודיות אישיות וחברתיות שונות. למידה חברתית זו מאפשרת לעקוף קשיים רבים של לומדים בעלי קשיים.

שינוי תשומות- שימוש בעזרים ויזואליים, שילוב תלמידים בקבוצה חזקה, שימוש בדוגמאות קונקרטיות.

הנמקה עזרים ויזואליים ומוחשיים מועילה מאוד לתלמידים המשולבים לצורך הדגמה והפנמה של הנלמד.

שינוי תוצרים- מתן אפשרות לתשובה בעל פה, תשובה בכתב.

רמת השתתפות- שינוי ברמה בה ישתתף התלמיד בשיעור, קבלת טקסט עם הדגשת המשפטים המרכזיים.

הנמקה דבר זה מסייע בהבנת רעיון מרכזי, משפט מפתח, והבנת הטקסט בכלל.

התאמות נוספות-

1- משימות שאינן מבוססות, על זכירת פרטים\ עובדות, אלא, על הבנת רעיונות.

2- משימות המוגדרות ומנוסחות באופן ברור, אוֹפֵרְטִיבִי.

3- העדפת משימות הדורשות זיהוי (מבחן אמריקאי).

4- יש להבהיר מראש את המטלה הנדרשת כדי לכוונם למטרת הקריאה ולמקדם בשיעור.

5- מתן מטלות עם חווית הצלחה במטרה להעלות הדימוי העצמי.

6- להשתמש באמצעי עזר, כמו שקפים, מציגות.

7- ליצור אווירה תומכת בכיתה.

8- להשתמש במטלות בעלי עניין.

9- להשתמש באמצעי המחשה, טבלאות, תמונות, מיפויים.

10- חזרתיות ושינון – מתן דפי עבודה נוספים לאחר העבודה בטקסט כך אנו יכולים לפתח מיומנויות הבנת הנקרא שעדיין אינם שולטים בהן, צריך לבקש ממורת השילוב לעבוד על אותם טקסטים לאימון נוסף לתלמידים.

11- מתן הוראות פשוטות ואינן מורכבות.

12- פעילות טרום קריאה- הבהרת מושגים חדשים, פענוח מילים מורכבות וקשות.

למד את התלמיד לקרוא את המטלות, לפני קריאת הקטע.

13- פירוק המטלה לצעדים קטנים.

14- לתת אפשרות בחירה של מטלות (מטלות רשות, מטלות העשרה).

15- התאמת רמת הקושי של המטלות ליכולות של התלמידים וסגנון העבודה שלהם.

רמת מטלות - כלים לעיבוד מידע

א- טרום קריאה- התייחסות לכותרת, תמונה, פסקאות .

ב- בעת הקריאה- סקירת מידע גרעיני : מציאת עיקרי הדברים ברמת פיסקה/טקסט.

התייחסות למילות יחס משמעותיות.

ג- בתום הקריאה - התארגנות עם טקסט בעזרת אסטרטגיות שונות :

- ראשי פרקים

- תרשים זרימה- טבלה

התאמות בשיעורי בית

1. שיעורי הבית נאמרים בעל פה, ולאחר מכן המורה רושם אותן על הלוח.

2. חבר עמית מסייע בהעתקת השיעורים ביומן בסוף השיעור.

3. התאמת כמות שיעורי הבית, צמצום כמות של שיעורי הבית.

4. אותו תוכן שנמסר לכיתה, אך מותאם ז"א מתן אותו טקסט אך משוכתב עם שאילות.

התאמות במבחנים

א- שינויים במימד הזמן:

1- תוספת זמן- הארכת זמן הבחינה.

2- מבחנים קצרים (במקום מבחנים ארוכים).

ב- שינויים במקום הבחינה:

צריך להושיב את התלמידים במקום מיוחד, שקט.

ג- שינויים בצורת ההגשה של הבחינה:

1- הקראת שאילות המבחן.

2- על המבחן להיות מודפס ברור ובגודל גופן תקין (לפחות 14) עם ניקוד.

3- אין לצלם מבחן משני צדדי הדף.

4- צריך להימנע מהגשת דפים עמוסים.

5- מתן הוראות מפורקות למרכיביהן.

ד. שינויים בצורת הגשת התשובות:

1- התעלמות משגיאות כתיב כמרכיב רלוונטי בהערכת ציון .

2- על המורה להתייחס לתוכן במתן ציון ולא לסגנון ולניסוח.

3- על המורה להימנע מלבקש תשובה מליאה.

4- מבחנים עם תשובות קצרות- לאפשר לתלמיד לתת תשובות קצרות תוך כדי הפחתת מספר המושגים הנדרשים בכדי לקבל ציון מלא לשאלה.

-לכלול פריטים כמו השלמת משפטים, השלמת מילה, מבחן אמריקאי, התאמה כ/לא,

- כשנדרשת תשובה ארוכה (חיבור) לאפשר לתלמיד להכין רשימה של מושגים במקום לכתוב סעיף.

5 - מומלץ לתת משימות שאינן מבוססות על זכירת פרטים\ עובדות (סדר ברצף) אלא, על הבנת רעיונות.

6 - ערוך תיווך לשוני לשאלות.

7- מומלץ לתת מבחן רב ברירתי (אמריקאי).

התאמות כלליות למבחנים :

- 1- חלוקת המבחן לשניים חלק יבוצע באותו יום והחלק השני ביום אחר.
- 2- צריך לידע את מקורות התמיכה של התלמיד בנושא וזמן המבחן (הורים, מורות שילוב).
- 3- בהערכת השליטה בהבנת המסר הגלוי של הטקסט, מומלץ להבחן את התלמידים
- 4- המתקשים בטקסטים שכבר נלמדו בכיתה, ולהימנע בהתחלה במתן טקסטים חדשים שאינן מוכרות, וגם בהכנה למבחן חשוב ליידיע את ההורים ומורות השילוב ברשימת הטקסטים שמהם נבחר טקסט המבחן.
- 5- הילדים המשולבים בכיתה הם סובלים מקשיים בארגון, והם עלולים להשיג על חצי שאילה, או עלולים לדלג על סעיפים, עלולים להשיב לא נכון בגיליון התשובות. לכן על המורה לוודא שהתלמידים השיבו על כל השאלות. ואפשר גם במתן תשובה לא נכונה לערוך תיווך.

התאמות במתן ציון

- ציון אובייקטיבי. מדכא את הילד וגורם לו להפסיק להתאמץ.
- לכן מומלץ-
- לתת ציון יחסית להישגו הקודם בנוסף לציון אובייקטיבי.
- להתייחס לשאלות שעליהן השיב הילד כאילו הן המבחן כולו.
- לתת הערכה מפורטת בכתב ולא ציון.
- אם הילד ענה תשובה שגויה- המנע מלרשום 0.
- אם ענה תשובה חלקית- התייחס בחיוב לחלק הנכון והשלם את החסר.
- ילדים לקויי למידה רבים מתכוונים למבחנים ובכל זאת הישגיהם נמוכים, לכן יש להימנע - מהערות כגון- "ניכר כי לא למדת", "לא השקעת מספיק" וכד'.

סיכום

על המורים לבצע התאמות בדרך הוראתם כדי למלא את הצרכים של התלמידים המשולבים. כמו כן עליהם לאפשר לתלמיד המשולב לקבל את ההתאמות שהוא זכאי להן, במבחנים וגם בלימוד שוטף. ביצוע התאמות אלו הם הדרך לבדוק את ישום השילוב.

אם המורים מבצעים ההתאמות שהוצגו בעבודה לתלמיד המשולב הוא יכו לממש את היכולות שלו ויוכל להוכיח את הידע שלמד בכית

ביבליוגרפיה:

אבישר, ג. (2007). מתוכנית הלימודים אל ההוראה בכיתה משלבת: סוגיות בתכנון לימודים בתוך רייטר, ש. ויונה, ל. ואבישר גלעדה (2007). **שילובים**: לומדים עם מוגבליות במערכות חינוך. אחוה הוצאה לאור. עמ' 197-223.

הרמתי, ש. (2000). **מקלקלים ולא מצליחים לתקן**, הד החינוך, מאי, עמודים 28-31.

טלמור, מ. (2003), **הוראה מתקנת הלכה למעשה**, הוצאת תלפיות, המכללה האקדמית לחינוך.

משרד החינוך והתרבות. (2008), **תכנית הלימודים בחינוך השוני למגזר הערבי**, מרכז תכנון לימודים. ירושלים.

מרגלית, מ', אפרתי, מ' ודנינו, מ' (2002). התאמות בבחינות לתלמידים עם ליקויי מידה: סקירת המחקר והשלכותיו. הייעוץ החינוכי, כרך י"א, 48-63.

נתן, נ. קוזמינסקי, א. 2000. מיפוי מושגי-אמצעי לשיפור למידה מטקסטים אצל תלמידים חלשים, ד"ש, האגודה הישראלית של קלינאי תקשורת, כרך 22, 39-58.

קיטה, ב. אשל. מ. (2000) "עומק" ו"רוחב" ידע מילים מושגים ומטאפורות והשפעתם על הבנת הנקרא, ד"ש, האגודה הישראלית של קלינאי התקשורת, כרך 22 עמ' 59-68.

נספחים
נספחים - 1 טקסט משוכתב

הרועה הנאמן

משה רבנו היה רועה צאן.
הוא רעה את הצאן של יתרו
במדבר.

יום אחד
משה הלך אחרי הצאן,
הלך וחשב.
פתאום
משה ראה גדי אחד
בורח מן העדר.
משה רץ אחרי הגידי.
הגידי המשיך לרוץ
עד שהגיע למקום שיש בו צל.

היתה שם ברכה של מים.
משה הגיע אל הגדי
וראה אותו שותה מים.

(המקור)

הרועה הנאמן

כשהיה משה רבנו
רועה צאנו של יתרו במדבר
ברח ממנו גדי
ורץ אחריו, עד שהגיע לחסית.
כון שהגיע לחסית
נזדמנה לו ברכה של מים
ועמד הגדי לשתות.

כון שהגיע משה אצלו אמר :
אני לא הייתי יודע
שרץ היית מפני צמא-
עייף אתה?
הרכיבו על כתפו והיה מהלך.

אמר הקדוש – ברוך – הוא :
יש- לך רחמים
לנהוג צאנו של בשר ודם כך –
חיידך, אתה תרעה צאני ישראל.

אסטרטגיות לפירוש מילה קשה

בכל פעם שתפגוש במילה קשה, במהלך הקריאה, **עצור!**

קרא את המשפט שבו מופיעה המילה – קדימה ואחורה.

שער את פירוש המילה הקשה לפי הקשר שלה לשאר

המילים במשפט.

תרגם את המילה הקשה למילה נרדפת.

בדוק, אם המילה מובנת והגיונית בתוך משפט,

אם כן- המשך לקרוא.

אם לא- חפש דרך אחרת

ניתן להבין מילה קשה בעזרת **השורש**.

ערוך רשימה של מילים המוכרות לך מאותו שורש,

שער את פירוש המילה.

נספח- 3

הזברה היא בעל חיים ממשפחת הסוסים. היא דומה מאוד לסוס, אך שונה ממנו בכך שגופה מכוסה פסים.

הזברות חיות ביערות אפריקה. ביערות הן מטיילות בקבוצות ואוכלות עשב.

בני האדם צדים את הזברות כדי לאכול את הבשר שלהן, ולהשתמש בעור שלהן. גם האריה הוא האויב את הבשר של הזברה

הפסים ל גופה אשר על גופה מסייעים לה להישמר מן הטורפים. כשהזברה מסתרת בעשב קשה להבחין בה. הזברה קלת רגליים, היא יודעת לרוץ מהר. לזברה ראייה חדה, רואה היטב ממרחק. כך מצליחה לברוח מפני אויביה הרוצים לצוד אותה.

ההבדל בין סוס לזברה

הוא ב -----

האם הזברה היא חיית

טרף? סמנו בפסקה את

המילה / המילים המוכחות

את קביעתך.

המילים המסומנות בקו

מצינות את

ה-----

לצד הזברה.

כתוב את אותם גורמים

המסייעים לזברה להימלט

מהאויב:

1. -----

2. -----

3. -----